

Małgorzata Suchacka

Uniwersytet Śląski w Katowicach

malgorzata.suchacka@us.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3769-5892>

Charakterystyczne ścieżki powstawania współpracy metropolitalnej i jej główni aktorzy w wybranych obszarach metropolitalnych Europy Środkowej¹

Zarys treści: Celem artykułu jest analiza ścieżek powstawania współpracy metropolitalnej oraz charakterystyka jej głównych aktorów. Analizy obejmują 7 obszarów metropolitalnych i opisują 14 różnych form dialogu i współpracy metropolitalnej. Wyniki pozyskano w ramach szerszego projektu MECOG-CE – „Strengthening metropolitan cooperation and governance in central Europe” finansowanego przez Interreg-CE (2023–2026). Zastosowano narzędzie w postaci macierzy do identyfikacji najlepszych praktyk wzmacniających współpracę metropolitalną. Wyniki wskazują, że istnieją trzy główne formy współpracy i dialogu: formalne struktury w ramach krajowych regulacji prawnych, stowarzyszenia i porozumienia instytucjonalne oraz spontaniczne inicjatywy bez wyraźnych granic. Rezultaty pozwalają zauważyć różnorodność aktorów biorących udział we współpracy metropolitalnej przy jednoczesnym zaangażowaniu mieszkańców.

Słowa kluczowe: metropolie, społeczność lokalna, instytucjonalizacja, tożsamość, współpraca metropolitalna

Wprowadzenie

Współczesne metropolie stają wobec wielu trudnych dylematów o charakterze społecznym, gospodarczym i środowiskowym. Niezbędne jest aktywne reagowanie na globalne kryzysy, takie jak zmiany klimatyczne, pandemia COVID-19 czy konflikty zbrojne. Coraz częściej tworzone są – w sposób formalny i nieformalny – różnego rodzaju partnerstwa w ramach zarządzania obszarami metropolitalnymi

¹ Projekt MECOG-CE – „Strengthening metropolitan cooperation and governance in central Europe” jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Interreg Europa Środkowa 2021–2027 oraz ze środków polskiego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu pn. Projekty Międzynarodowe Współfinansowane.”

(OM). Opracowywane są nowe strategie rozwoju dla mieszkańców (Zakrzewska-Półtorak 2024). Ta perspektywa sprawia, że metropolie stają się areną współpracy i kreatywnych rozwiązań.

Analiza współpracy metropolitalnej pozwala zrozumieć, jak sieci społeczne, kapitał ludzki i społeczny oraz instytucje wpływają na procesy zarządzania i podejmowania decyzji w tych obszarach. Ponadto umożliwia ocenę, w jakim stopniu metropolie mogą działać jako niezależne podmioty polityczne i gospodarcze, zdolne do kreowania strategii rozwoju i wzmacniania swojej odporności na globalne zagrożenia. Celem przedstawionej analizy jest zatem charakterystyka ścieżek powstawania tej współpracy oraz głównych jej aktorów na przykładzie wybranych obszarów metropolitalnych Europy Środkowej. Wnioski zostaną przedstawione na podstawie badań prowadzonych w ramach projektu MECOG-CE – „Strengthening metropolitan cooperation and governance in central Europe” finansowanego przez Interreg-CE (2023–2026). Uzyskany materiał badawczy jest bardzo bogaty, dlatego przedstawione wyniki – co warto podkreślić na początku – są częścią szerszego planu badawczego.

Regiony, instytucje, metropolie – o warunkach współpracy

Przystępując do omówienia zagadnienia ścieżek powstawania współpracy metropolitalnej, na początek warto dokonać formalnego rozróżnienia stosowanych pojęć. W literaturze przedmiotu pojęcia „metropolia” oraz „region” charakteryzują się odmiennymi ramami analitycznymi, które wynikają z ich specyficznego ujęcia w socjologii, geografii społecznej czy ekonomii (Bosker i in. 2018). Najczęściej metropolia definiowana jest przede wszystkim jako duże, kompleksowe centrum urbanistyczne, pełniące funkcję aglomeracyjną, w której koncentracja procesów gospodarczych, społecznych i kulturalnych jest wyjątkowo wysoka. Z perspektywy socjologicznej metropolie stanowią epicentra innowacji społecznych i przemian kulturowych, gdzie dynamika migracji, zróżnicowanie etniczne oraz intensywne interakcje społeczne wpływają na przekształcenia struktur społecznych. W ujęciu geografii społecznej metropolie charakteryzują się rozbudowaną siecią powiązań przestrzennych, stanowiąc oś centralną w regionalnych systemach przestrzennych, natomiast z ekonomicznego punktu widzenia metropolie pełnią rolę centrów decyzyjnych, w których koncentrują się główne instytucje finansowe, korporacyjne oraz administracyjne, co skutkuje wysoką efektywnością ekonomiczną oraz zjawiskiem koncentracji kapitału. Z kolei pojęcie regionu częściej odnosi się do jednostki terytorialnej o określonych granicach przestrzennych, w której występują zróżnicowane procesy społeczne, ekonomiczne i kulturowe, lecz niekoniecznie skoncentrowane w jednym ośrodku. Regiony badane są zarówno w ujęciu administracyjnym, jak i funkcjonalnym – mogą obejmować obszary miejskie i wiejskie – i stanowią przedmiot analizy w kontekście dywersyfikacji gospodarczej, zróżnicowania społeczno-demograficznego oraz specyficznych

uwarunkowań środowiskowych. W praktyce regiony mogą być analizowane pod kątem wzajemnych powiązań, przepływów migracyjnych oraz hierarchizacji przestrzennej, w której metropolie mogą funkcjonować jako centralne węzły, ale nie definiują całego regionu (Allmendinger i in. 2015). W Niemczech czy w nomenklaturze Eurostatu często pojawia się pojęcie regionów metropolitalnych (Eurostat, VRS), jednak dla potrzeb tego opracowania używane będzie przede wszystkim pojęcie obszaru metropolitalnego – stosowane w całym projekcie badawczym (Gerőházi, Tosics 2018).

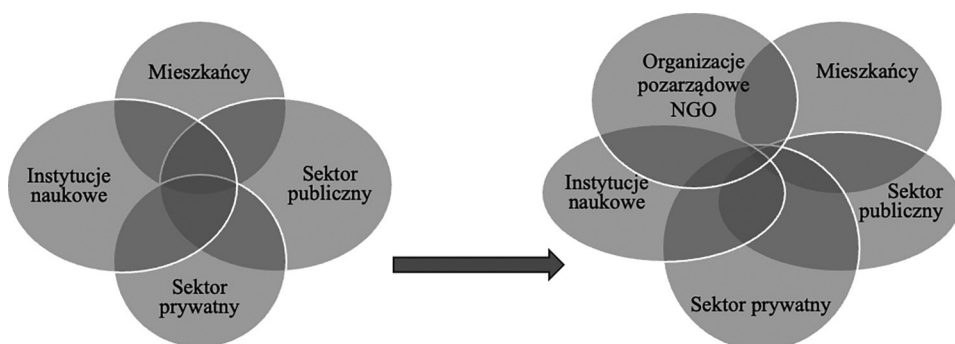
Identyfikacja form i modeli współpracy metropolitalnej oraz charakterystycznych ścieżek jej powstawania wraz z rolą głównych aktorów jest tematem szerokim i analizowanym z uwzględnieniem podejścia interdyscyplinarnego takich nauk, jak socjologia, geografia społeczna, politologia, nauki o polityce publicznej, prawo administracyjne, urbanistyka czy ekonomia. Odwołania do tego tematu można także odnaleźć w takich szerokich nurtach badawczych, jak instytucjonalizm czy neoregionalizm. Sam proces metropolizacji obecny jest w nich jako przedmiot badań. Różnorodne formy współpracy metropolitalnej przejawiają się przede wszystkim w działalności rozmaitych instytucji i tworzonych podmiotach. Ich status prawny bywa skomplikowany, a powiązania z sektorem samorządowym, sektorem prywatnym i władzą polityczną – często są trudne do jednoznacznego uchwycenia. Tworzące się w ten sposób przestrzenie dialogu metropolitalnego mimo przeszkód różnego rodzaju sprzyjają skutecznej współpracy (Mikuła i in. 2024). Teoretyczną ramą dla takiej analizy może być nurt instytucjonalny obecny wyraźnie zarówno w socjologii, jak i geografii społecznej. Badacze regionalni nawiązujący do tego nurtu kładą nacisk na szeroko rozumiane zarządzanie, tworzące ład instytucjonalny w gospodarce (Strykiewicz 2007). Jednak inni badacze wskazują, że nie można nie uwzględniać roli sieci społecznych jako alternatywnych struktur i mechanizmów organizacji działań zbiorowych. Koncepcje te zyskują dużą popularność, co może świadczyć, że lepiej wyjaśniają rzeczywistość niż teorie bazujące wyłącznie na rynku i hierarchii. Pośrednio wskazuje to na głębokie transformacje w dzisiejszych, zglobalizowanych systemach społecznych i instytucjonalnych (Rychard 2014). „Rozproszenie instytucjonalne i społeczne narusza zasadniczo podstawy tożsamości, utrudniając formułowanie tez o stopniu jednolitej sprzeczności lub zgodności pomiędzy oczekiwaniami społecznymi a kształtem systemów instytucjonalnych i ich niezbędnych reform” (Rychard 2014, s. 122). Samo pojęcie tożsamości instytucjonalnej odnosi się do charakterystycznych cech i wartości definiujących daną instytucję. Silna tożsamość instytucjonalna pomaga w zrozumieniu roli instytucji, przyciąganiu społecznego poparcia i budowaniu zaufania do instytucji (Neuve-Église 2023).

Nurt instytucjonalny spleta się z kierunkiem neoregionalizmu, gdyż obie orientacje wskazują na potencjał wewnętrzny badanych podmiotów, zjawiska i procesy, które porządkowane są według określonej, dominującej logiki organizacyjnej (Gąsior-Niemiec 2009). Kierunki neoregionalizmu oraz instytucjonalizmu stały się inspiracją dla wielu kolejnych uczonych, którzy prowadzili rozważania dotyczące obserwowanej w ostatnim ćwierćwieczu tendencji wzrostu znaczenia regionów europejskich, struktur metropolitalnych, lokalnych

systemów społeczno-ekonomicznych opartych na sieciach małych i średnich firm (Suchacka 2014).

Wyzwania takie, jak urbanizacja, zmiany klimatyczne czy wzrastające nierówności, wymagają nowego podejścia do zarządzania przestrzenią miejską. Przestrzenie dialogu metropolitalnego są odpowiedzią na te wyzwania. Ich cechą charakterystyczną jest zdolność do łączenia wielu podmiotów i interesariuszy w celu wypracowania wspólnych rozwiązań (Mikuła i in. 2024). Kluczową rolę odgrywa zdolność adaptacji do zmieniających się warunków, a jednocześnie współpraca oparta na zaufaniu, relacjach międzyludzkich oraz zdolności do kompromisu.

Biorąc pod uwagę charakterystykę ścieżek powstawania współpracy metropolitalnej oraz jej głównych aktorów, należy uwzględnić kilka podstawowych elementów. Pierwszym z zasadniczych przejawów tego zjawiska jest proces integracji wiedzy oraz innowacji. Współczesne metropolie muszą inwestować w rozwój infrastruktury i technologii, aby wspierać powstawanie przestrzeni dialogu. Lokalne władze i instytucje wspierają rozwój miejsc współpracy poprzez tworzenie odpowiednich regulacji, finansowanie oraz koordynację działań w regionie (Danielewicz 2024). Stąd funkcjonujące, lokalne środowiska innowacyjne są kolejnym istotnym elementem rozwoju współpracy metropolitalnej. Zintegrowane działania podejmowane przez jednostki samorządowe, instytucje badawcze oraz podmioty prywatne są wyrazem synergii pomiędzy różnymi aktorami (Pyka 2014). Jest to zgodne z koncepcją potrójnej helisy opisywanej w literaturze (Etzkowitz, Leydesdorff 2001). Koncepcja potrójnej helisy wskazuje na wzajemne przenikanie się trzech sektorów: publicznego, prywatnego i akademickiego. W metropoliach, gdzie powstają przestrzenie dialogu, model ten znajduje zastosowanie w tworzeniu platform współpracy, które służą wymianie idei oraz rozwiązywaniu problemów o charakterze lokalnym i globalnym (Suchacka 2014). Równie istotną koncepcją w kontekście metropolii jest propozycja poczwórnej helisy, która łączy przedstawicieli sektora publicznego, prywatnego, instytucji naukowych i samych obywateli. Od wcześniejszego modelu propozycja ta różni się włączeniem właśnie przedstawicieli mieszkańców, którzy weryfikują wyniki

Ryc. 1. Proces przejścia od poczwórnej helisy do pentahelisy jako nowego modelu współpracy różnych grup interesariuszy

Źródło: opracowanie własne.

rozmaitych działań jako potencjalni użytkownicy (Romanowski 2017). Obecnie badacze wskazują także na przejście od poczwórnej helisy do pentahelisy jako nowego modelu współpracy różnych grup interesariuszy miejskich podejmowanego w polskich Urban Labach (Malicka-Skrzek 2024) (ryc. 1).

W modelu tym dodano organizacje pozarządowe jako piąty element. Niektórzy badacze podkreślają ten fakt przede wszystkim w kontekście konieczności uwzględnienia zrównoważonego rozwoju, środowiska naturalnego, tworzenia, przepływu nowej wiedzy, elementów procesów produkcji i innowacji opartej na wiedzy i w równowadze z naturą (Carayannis i in. 2012, Bojar, Machnik-Słomka 2014).

Trzecim ważnym elementem czy wręcz warunkiem istnienia współpracy metropolitalnej jest odpowiedni poziom przygotowania kapitału ludzkiego oraz społecznego (Vallbé i in. 2018). Metropolie pełnią rolę liderów w zakresie innowacji technologicznych i ich implementacji w procesie współpracy. Proces ten może być wspierany przez lokalne władze i instytucje odpowiedzialne za politykę metropolitalną, co wiąże się z ewolucyjnym bądź rewolucyjnym charakterem przemian (Tomàs 2020). Tworzenie przestrzeni dialogu metropolitalnego wymaga zaangażowania kapitału ludzkiego i społecznego (Mikuła i in. 2024). Jednocześnie nie można mówić o rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego bez uwzględnienia lokalnej specyfiki kulturowej, tradycji i nieformalnych relacji społecznych, które stanowią istotny czynnik wspierający współpracę i rozwój (Kozuch 2017). Jest to kolejny element warunkujący tworzenie przestrzeni dialogu i metropolitalnego. Każda metropolia posiada unikalne zasoby kulturowe, historyczne i społeczne, które stanowią bazę dla budowy przestrzeni dialogu. Tradycje i nieformalne relacje społeczne mogą sprzyjać tworzeniu wspólnych inicjatyw, pod warunkiem że są one odpowiednio wykorzystywane i integrowane z nowoczesnymi strategiami zarządzania (Skica i in. 2024). Dopełnieniem zestawu elementów warunkujących tworzenie przestrzeni dialogu metropolitalnego jest równoważenie działań lokalnych z wykorzystaniem globalnych trendów i zasobów, co wyraża się poprzez zrównoważony rozwój. Tworzenie miejsc współpracy wymaga bowiem harmonii łączącej perspektywy lokalne z globalnymi (Bierwiazzonek i in. 2020). Przyszłość przestrzeni dialogu metropolitalnego zależy od zdolności łączenia tych perspektyw oraz od stworzenia odpowiednich mechanizmów współpracy, które będą sprzyjały zintegrowanemu rozwojowi miast (Mikuła 2023). W miarę jak wyzwania współczesności będą się nasilać, znaczenie tych przestrzeni będzie rosło, czyniąc je kluczowym elementem funkcjonowania nowoczesnych metropolii.

Podejście metodologiczne

Przedstawione poniżej dane pochodzą z projektu MECOG-CE, w ramach którego reprezentowanych było 7 obszarów metropolitalnych Europy Środkowej. Rodzi to oczywiście pewne ograniczenia badawcze, których świadomość mają autorzy badań. Otrzymane wyniki mogą stanowić jedynie pewnego rodzaju ilustrację potencjalnych trendów dotyczących ścieżek współpracy metropolitalnej. Partnerzy

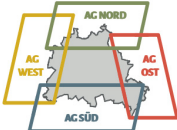
stworzyli konsorcjum badaczy i podmiotów instytucjonalnych – ekspertów funkcjonowania w metropoliach. Koncepcja badawcza zakładała przede wszystkim praktyczny charakter analiz i aplikacyjny wymiar otrzymanych wniosków. Przyjęto warunek współpracy ze środowiskiem socjologów i geografów społecznych, co gwarantowało wybór stosownej metody i odpowiednie przygotowanie narzędzi badawczych. Zaproponowana przez badaczy metoda jakościowa odpowiadała potrzebom dogłębnej analizy i zrozumienia złożonych procesów współpracy metropolitalnej. Metodologia jakościowa pozwoliła również na elastyczne dostosowanie narzędzi badawczych do specyfiki badanych obszarów, co zwiększa wiarygodność i adekwatność wyników. Główne zadanie sprowadzało się do analizy konkretnych narzędzi kooperacji i najlepszych praktyk, które zidentyfikowali poszczególni partnerzy projektu. Wyróżnione doświadczenia poddane zostały dalszej analizie, testowaniu i dostosowaniu do lokalnych warunków, w celu wdrożenia ich jako potencjalnych rozwiązań, w specjalnie utworzonych klastrach badawczych na kolejnych etapach prowadzonego projektu.

Spojrzenie przez pryzmat przestrzeni dialogu pozwoliło skupić się na realnie zachodzących procesach sieciowej współpracy, niezależnie od poziomu instytucjonalizacji metropolii. Uchwycenie przestrzeni dialogu nie było łatwe, dlatego wymagało wypracowania narzędzia, które stanowiło operacjonalizację tego pojęcia. Zespół badaczy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach kierowany przez Roberta Pykę opracował specjalne narzędzie badawcze, którym była „Macierz identyfikacji i analizy narzędzi oraz najlepszych praktyk wzmacniających współpracę metropolitalną” (patrz: załącznik 2; Pyka i in. 2024). Część pierwsza tego narzędzia odnosiła się do kontekstu krajowego, uwzględniając odmienności pomiędzy poszczególnymi krajami. Część druga dotyczyła form współpracy struktur i przestrzeni dialogu jako elementów składowych całego systemu zarządzania metropolitalnego. Ostatnia część matrycy obejmowała przegląd powiązań i interakcji pomiędzy różnymi przestrzeniami współpracy i dialogu. Matryca po procesie weryfikacji i zatwierdzeniu przez wszystkich partnerów została rozpowszechniona online wśród oficjalnych przedstawicieli obszarów metropolitalnych Europy Środkowej w ramach konsorcjum MECOG-CE. Nie zbierano ich danych osobowych – ważne było, by potrafili wskazać przestrzenie dialogu, zasady ich powstawania i formy ich funkcjonowania w ramach metropolii. Pytania otwarte oraz szczegółowe instrukcje pozwoliły uzyskać bogaty materiał do wielopłaszczyznowej analizy. Informacje zbierano od 6 czerwca do 30 września 2023 r.

W tym opracowaniu przedstawiono jedynie część wyników uzyskanych z omówionej wyżej matrycy dotyczącej form współpracy metropolitalnej, przestrzeni dialogu oraz głównych aktorów. Zakres tematyczny omawianej części obejmował kwestie od podstawowych danych zaczynając – takich jak nazwa, data powstania, logo, zakres terytorialny współpracy, status prawny, siedziba, struktura i wysokość budżetu – aż po charakterystykę procesu dialogu i współpracy metropolitalnej oraz najważniejszych aktorów i organów zarządzających.

Szczególnie te dwie ostatnie kwestie wydają się interesujące w świetle otrzymanych wyników. Przyjęto założenie, że proces dialogu i współpracy metropolitalnej opiera się na szeregu kategorii binarnych (Mikuła i in. 2024):

Tabela 1. Partnerzy – obszary metropolitalne (OM) uczestniczące w projekcie

Obszar Metropolitalny Berlin-Brandenburg:	
	urząd miasta stołecznego Berlina
	Region Stołeczny Dwóch Landów Berlina-Brandenburgii
	Forum Sąsiedztwa Miejskiego, KNF
	Stowarzyszenie Transportowe Berlina-Brandenburgii, VBB
Obszar Metropolitalny Brno:	
	dobrowolna współpraca gmin obszaru wdrażającego instrument ZIT
Obszar Metropolitalny Górny Śląsk:	
	Association of Municipalities and Counties of Central Subregion of the Silesia Region
	Związek Gmin i Powiatów Podregionu Centralnego Śląska wdrażający instrument ZIT
	GZM
Obszar Metropolitalny Ostrava:	
	dobrowolna współpraca gmin obszaru wdrażającego instrument ZIT
Obszar Metropolitalny Stuttgart Region:	
	Stowarzyszenie Regionu Stuttgart, VRS

 Wirtschaftsförderung Region Stuttgart 	Agencja Rozwoju Regionu Metropolitalnego, WRS Stowarzyszenie Transportu i Taryf w Stuttgarcie, VVS
Obszar Metropolitalny Turyn:	
 Città metropolitana di Torino	
Miasto Metropolitalne Turyn	
Obszar Metropolitalny Warszawa:	
 Stowarzyszenie Metropolia Warszawa	Stowarzyszenie „Metropolia Warszawa”
 Zintegrowane Inwestycje Terytorialne metropolii warszawskiej	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne dla Obszaru Funkcjonalnego Warszawy 2014–2020+

- ewolucyjności bądź rewolucyjności jego przebiegu – co oznacza z jednej strony powolny i długotrwały proces postępu lub przeciwnie – szybki proces powstawania wskutek decyzji, wydarzenia, zmiany większości politycznej albo nowego prawa;
- wsparciu bądź też hamowaniu/utrudnianiu przez struktury państwowe – co wiąże się ze stosunkiem państwa do powstawania metropolii przejawiającym się np. w finansowaniu wspólnych projektów wymagających porozumień lub tworzenia aktów prawnych regulujących relacje między jednostkami terytorialnymi;
- monocentryczności/policentryczności – które mają scharakteryzować działania kooperacyjne, podejmowane albo w wyniku inicjatyw miasta wiodącego obszaru metropolitalnego, albo oddolnych projektów integracyjnych proponowanych przez miasta średniej wielkości i mniejsze.

Przyjęte cechy binarne nie były podane jako wykluczające się. Reprezentują one dwa ekstrema, ale przypadek danego obszaru metropolitalnego mógł znajdować się gdzieś pomiędzy lub mieścić się w obu kategoriach. Dodatkowo każda sekcja formularza macierzy zawierała pole, w którym można było podać krótkie wyjaśnienie. Ostatni punkt macierzy w tej części odnosił się do aktorów współpracy i dialogu metropolitalnego oraz jego organów zarządzających. Zakres tematyczny dotyczył w tym przypadku takich szczegółowych zagadnień, jak m.in. różnorodność zaangażowanych podmiotów, skład organu zarządzającego i funkcje jego oddziałów, liczba przedstawicieli/podmiotów/instytucji w organie zarządzającym i poza nim, istnienie nieustawowych organów doradczych lub/i innych

form zaangażowania podmiotów zewnętrznych, a także innych form uczestnictwa społecznego/obywatelskiego.

Ostatecznie partnerzy uczestniczący w projekcie, którzy wypełniali przygotowaną matrycę, reprezentowali 7 obszarów metropolitalnych, opisując 14 różnych form dialogu i współpracy metropolitalnej (tab. 1).

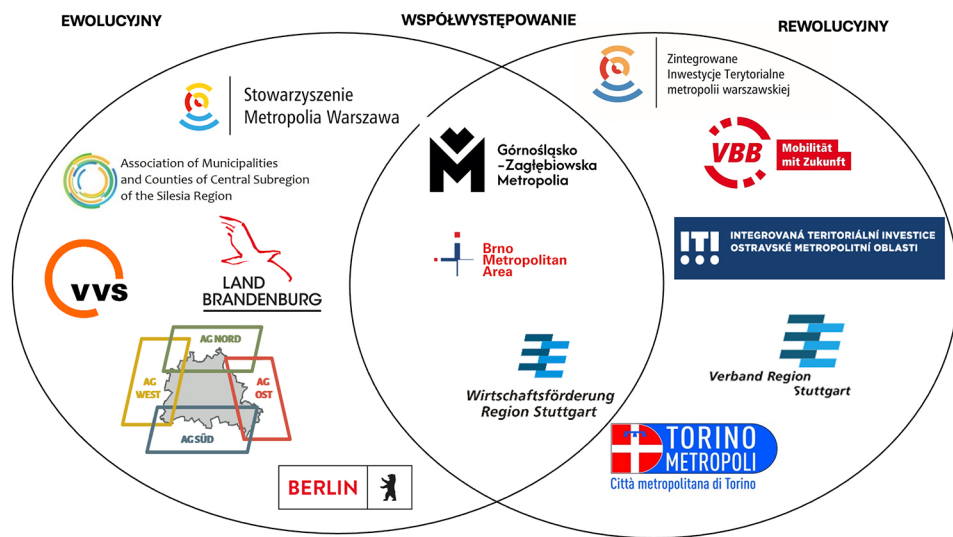
Ścieżki rozwoju metropolitalnej przestrzeni współpracy i dialogu – główne wnioski badawcze

Z analiz wynika, że istnieją takie przestrzenie dialogu, których granice trudno jednoznacznie określić ze względu na różnorodność współpracy, form funkcjonowania i czynniki sytuacyjne. Generalnie można wyróżnić trzy charakterystyczne formy przestrzeni współpracy i dialogu. Pierwsza dotyczy funkcjonowania danej struktury w ramach krajowych regulacji dotyczących metropolii. Takie organizacje funkcjonują ściśle według określonych przepisów, są wysoce sformalizowane i zależą od relacji politycznych. Druga forma obejmuje funkcjonowanie stowarzyszeń i porozumień, które powstały na skutek wcześniejszych, nieoficjalnych struktur i form współpracy z ustanowionymi instytucjami. Ta grupa przestrzeni jest nieco mniej sformalizowana, ale wymaga szerokiej sieci relacji z różnymi podmiotami. Trzecia forma opiera się na nieformalnych strukturach, które w pewnych przypadkach mogą nakładać się na dwie wcześniej omówione. Analiza wskazuje, że współpraca w metropoliach spoza krajów postkomunistycznych jest bardziej zaawansowana i trwalsza, co znajduje odzwierciedlenie w silnych podstawach prawnych, które skutkują przede wszystkim istnieniem silnych struktur instytucjonalnych, ale także zwiększeniem kompetencji i budżetów. Są one częściej klasyfikowane jako przestrzenie „twarde”. Jest tak w przypadku Stuttgartu, Turynu i Berlina. GZM (Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia) jest wyjątkiem – uważana jest za przestrzeń „twardą”, ale jej budżet i kompetencje pozostają skromne w porównaniu do Włoch czy Niemiec. Inne badane struktury metropolitalne w Polsce i Czechach opierają się na „miękkich” formach współpracy (Warszawa, Brno, Ostrawa). Niemniej jednak można zauważyć, że ZIT (Zintegrowane Inwestycje Terytorialne) w znacznym stopniu przyczyniają się do trwającego procesu stopniowego „utwardzania” struktur zarządzania metropolitalnego. ZIT to atrakcyjna forma współpracy samorządów współfinansowana z Funduszy Europejskich. Ustalając w partnerstwie miast wspólne cele, realizując inwestycje, wychodząc poza sztywne granice administracyjne samorządów. W ramach powstających w ten sposób stowarzyszeń opracowywane są strategie dla najważniejszych celów i przedsięwzięć.

Istotnym elementem analizy systemu zarządzania metropolitalnego są sposoby tworzenia się przestrzeni poświęconych współpracy i dialogowi metropolitalnemu. Z badań wynika, że mają one różną specyfikę w zależności od partnerów projektu badawczego MECOG-CE i omawianych obszarów metropolitalnych. Powstawanie się przestrzeni tworzących współpracę i dialog metropolitalny oceniano

pod kątem ich ewolucyjnego lub rewolucyjnego charakteru. Pierwszy można interpretować jako powolny postęp w osiąganiu dialogu, podczas gdy drugi odnosi się do powstawania decyzji, które szybko i radykalnie zmieniają zasady komunikacji i relacje między gminami a innymi instytucjami/podmiotami metropolitalnymi. W większości badanych obszarów metropolitalnych wspomniany proces miał charakter ewolucyjny. Jednak partnerzy projektu MECOG-CE zauważają, że w pewnym momencie konieczne było podjęcie kluczowych decyzji znacznie zmieniających charakter współpracy. Sam moment podjęcia tych decyzji można zatem uznać za rewolucyjny, gdyż od tej chwili dalszy rozwój danego obszaru zaczął przebiegać w innym kierunku.

Na uwagę zasługuje przypadek GZM. W tym przypadku następowała powolna ewolucja od 2007 r., kiedy to powstał związek metropolitalny na bazie dobrowolnej współpracy gmin 14 miast na prawach powiatu. Świadomość wspólnego potencjału, idei metropolii jako dobra wspólnego, poskramianie „gminnego egoizmu” – rozwijały się stopniowo na przestrzeni lat. Było to także przyczynkiem do innych analiz o naukowym charakterze, dotyczących wymiaru kulturowego czy też symbolicznego metropolizacji (Neuve-Église 2019, 2024). Nagłe przyspieszenie, określane jako „moment rewolucyjny”, nastąpiło wraz z uchwaleniem ustawy z 2017 r., zmieniającej reguły gry i pozwalającej współpracy w obszarze metropolitalnym osiągnąć wyższy poziom (ryc. 2).

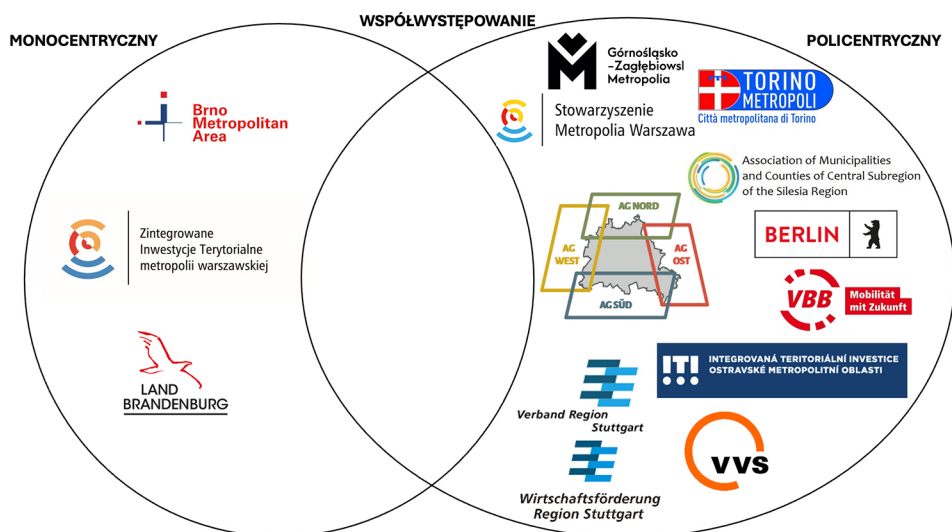

Ryc. 2. Proces ewolucyjny versus rewolucyjny tworzenia przestrzeni dialogu i współpracy metropolitalnej w ocenie badanych przedstawicieli poszczególnych obszarów
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu badawczego.

W przypadku innych badanych obszarów metropolitalnych nie ma zgodności co do tego, kiedy nastąpił początkowy moment współpracy. Jednak wyraźnie widać, że rozwój tych obszarów współpracy przebiegał ewolucyjnie, po czym

nastąpiła formalizacja struktur o charakterze rewolucyjnym. Można zauważyć różnice w postrzeganiu procesu, ponieważ jego uczestnicy określają go jako wydarzenie rewolucyjne, podczas gdy w rzeczywistości jego źródłem była rozwijająca się w sposób ewolucyjny integracja metropolitalna. Zauważyli to wyraźnie uczestnicy projektu MECOG-CE zarówno z Regionu Stołecznego Berlin-Brandenburgia, jak i Regionu Stuttgart. Natomiast w pozostałych obszarach metropolitalnych wyraźną zmianę charakteru współpracy przyniosła modyfikacja prawa krajowego. Oznacza to, że zmiana prawa jest często traktowana jako wyraz potrzeby dalszej transformacji (zaczynającej się od „rewolucji”, jak opisali to partnerzy). W przypadku Warszawy i Ostrawy zdecydowanie ważniejsze są działania dotyczące wdrożenia ZIT, ponieważ z założenia koncentrują się na stymulowaniu współpracy międzygminnej. Trudno zatem jednoznacznie określić, czy takie procesy przyjmują formę ewolucyjną czy rewolucyjną. Inna sytuacja może okazać się momentem rewolucyjnym dla każdego obszaru.

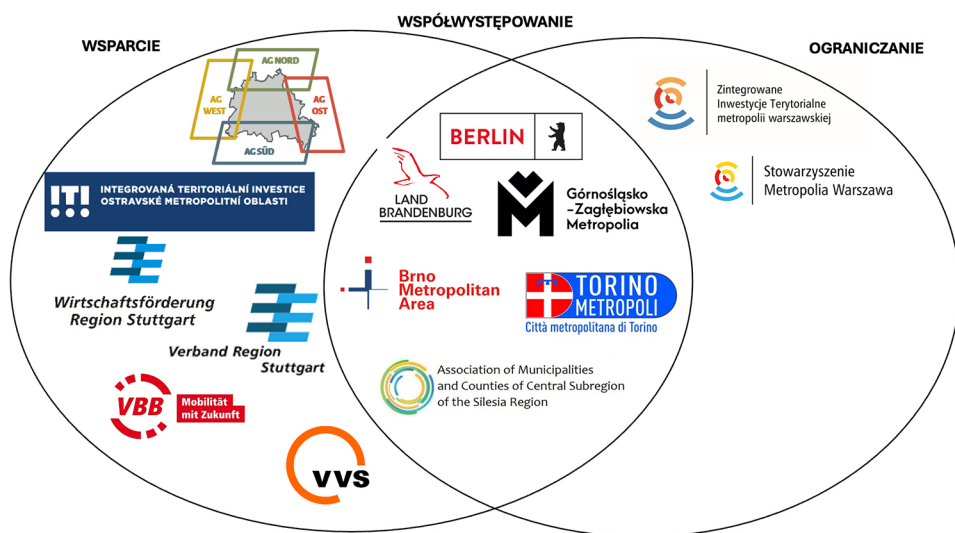
W badaniach istotne było również określenie, czy współpraca i dialog metropolitalny ma charakter monocentryczny czy policentryczny (ryc. 2). Analizy wskazują głównie na policentryczny charakter działań oraz rozwoju obszarów współpracy i dialogu w badanych strukturach metropolitalnych. Jedynie partnerzy z OM Warszawy (ZIT), OM Brna i Regionu Stołecznego Dwa Landy Berlina-Brandenburgii bardzo wyraźnie podkreślili dialog między miastem metropolitalnym a gminami ościennymi, wskazując na monocentryczny charakter wybranych form współpracy, co pokazuje rycina 3. Kontekst działań ujawnia jednak, że to miasto centralne dominuje lub koordynuje współpracę.

Ryc. 3. Proces monocentrycznych versus policentrycznych działań w ramach przestrzeni dialogu i współpracy metropolitalnej w ocenie badanych przedstawicieli poszczególnych obszarów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu badawczego.

Równie istotnym zagadnieniem przy analizie powstawania metropolitalnych przestrzeni współpracy i dialogu jest pytanie, czy proces ten był hamowany/ograniczany przez elity polityczne na szczeblu centralnym/krajowym. Współpracę mogą ułatwiać władze państwowe, zapewniając dużym obszarom miejskim ramy organizacyjne, np. prawo metropolitalne pochodzące od rządu centralnego. Powstawanie struktur współpracy metropolitalnej może być również blokowane przez władze centralne pod względem finansowym (brak dotacji właściwych dla współpracujących gmin obszarów metropolitalnych) i politycznym (opór przed przyznaniem większych kompetencji struktutom zarządzania metropolitalnego, przekształcaniem ich w nowe jednostki samorządu terytorialnego lub nadaniem im władzy politycznej, np. poprzez wprowadzenie wyborów bezpośrednich) (ryc. 4).

Ryc. 4. Procesy wsparcia i ograniczania działań w ramach przestrzeni dialogu i współpracy metropolitalnej w ocenie badanych przedstawicieli poszczególnych obszarów
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu badawczego.

W większości badanych obszarów metropolitalnych partnerzy projektu MECOG-CE wskazują, że powstawanie tych przestrzeni dialogu jest wspierane przez interesy polityczne władz państwowych. Jednocześnie partnerzy dostrzegają pewne przeszkody, które mogą utrudniać współpracę i ją osłabiać. Jedynie w przypadku partnerów projektu z Warszawy, jak sami to określili, władze państwowe nie udzieliły oczekiwanego wsparcia. Tym samym ten rodzaj współpracy określono jako utrudniony.

Rozwój metropolitalnych przestrzeni współpracy i dialogu w znacznym stopniu uwarunkowany jest rodzajem zaangażowanych aktorów, którzy gwarantują stabilność tego dialogu w czasie. Większość przedstawicieli analizowanych obszarów metropolitalnych wskazała na pewne typy – aktorów politycznych (polityków) oraz personel techniczny i administracyjny (urzędników). Wymiar

polityczny był najczęściej reprezentowany przez komitet sterujący lub zgromadzenie metropolitalne. Ponadto w codzienne funkcjonowanie biura zaangażowani byli pracownicy techniczni i administracyjni. Dobre stosunki między aktorami politycznymi i techniczno-administracyjnymi są konieczne ze względu na wysoki stopień formalizacji struktury w przypadku Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Znacząca rola organów politycznych została również podkreślona w przypadku obszaru Berlin-Brandenburg. Obszary metropolitalne Turynu i Stuttgartu są również godnymi uwagi przypadkami, ponieważ wzajemne oddziaływanie i zależność między relacjami zarządczymi na poziomie regionalnym a ich wymiarem politycznym są oczywiste.

Oprócz rodzaju aktorów ważnym aspektem dla rozwoju integracji metropolitalnej jest skład organów zarządzających. Oprócz zarządu i zgromadzeń metropolitalnych w niektórych obszarach metropolitalnych oraz komitetów sterujących w innych istnieją różne organy doradcze i grupy robocze. Władze metropolitalne angażują się również w działania z udziałem mieszkańców, wspierając w ten sposób bardziej inkluzyjny proces zarządzania metropolitalnego. Struktura zarządzania w przypadku GZM jest precyzyjnie określona zgodnie z odpowiednimi przepisami, co czyni ją wysoce sformalizowaną strukturą o konkretnie zdefiniowanych zadaniach. Zgromadzenie GZM, składające się z 41 delegatów, pełni funkcję zarówno organu uchwałodawczego, jak i kontrolnego. Delegatami są zazwyczaj wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast albo osoby ich reprezentujące. Zgromadzenie podejmuje decyzje dotyczące zadań związanych z GZM, nadzoruje zarząd GZM i zatwierdza kluczowe dokumenty i komponenty, takie jak strategia rozwoju GZM i statut, a także budżet. Prawo odnoszące się do miast metropolitalnych we Włoszech stanowi, że burmistrz metropolii pełni funkcję prawnego przedstawiciela. Ma on prawo mianować swego zastępcę i delegować uprawnienia członkom rady. Rada metropolitalna, pełniąc funkcję organu sterującego i kontrolnego, zatwierdza różne akty przedkładane przez burmistrza metropolii, w tym rozporządzenia, plany i programy. Wielkość rady zależy od liczby mieszkańców metropolii, a metropolia Turyn ma 18 członków. Co ważne, zadania przypisane tym organom są wykonywane dobrowolnie, bez wynagrodzenia. W przypadku Regionu Stuttgart, niemiecka polityka rozwoju miejskiego i przestrzennego wykorzystuje pojęcie regionów metropolitalnych zamiast obszaru metropolitalnego i przypisuje ich delimitację i organizację odpowiedzialności lokalnych aktorów politycznych. Ustawa ustanawiająca Stowarzyszenie Regionu Stuttgart określa zgromadzenie regionalne, dyrektora regionalnego i honorowego przewodniczącego jako organy zarządzające. Dyrektor regionalny, wybierany na ośmioletnią kadencję, nadzoruje administrację, reprezentuje stowarzyszenie i wykonuje decyzje podejmowane przez zgromadzenie regionalne i jego komisje. Zgromadzenie regionalne, składające się z 80 do 96 członków wybieranych bezpośrednio na pięć lat, ustanawia zasady administracyjne i podejmuje decyzje w sprawach Stowarzyszenia.

W instytucji miasta metropolitalnego Turynu najliczniejszą grupę zatrudnionych stanowili pracownicy administracyjni – 863 osoby. Wyraźny trend sugeruje, że wraz ze wzrostem poziomu formalizacji, zakresu kompetencji i budżetu

następuje odpowiedni wzrost liczby zatrudnionych osób. W metropolii Berlin-Brandenburg było około 60 pracowników, a w Regionie Stuttgart – 90. W przypadku GZM była dość duża grupa (187) stałych pracowników wraz z kilkoma osobami pracującymi w niestandardowych harmonogramach. Najmniejszą liczbę pracowników wskazały struktury metropolitalne w Czechach. W Brnie było to 9 pracowników w biurze zarządzania ZIT, a w Ostrawie – 6 stałych pracowników. W przypadku Warszawy, ze względu na nieoczywisty podział obowiązków, za wdrożenie ZIT dla WOF odpowiadało kilka osób zatrudnionych w mieście Warszawie. Ostatecznie 16 pracowników oddelegowano do pracy w Departamencie Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Jak widać, trudno mówić w tym przypadku o jakiejś regule – z całą pewnością jednak im więcej zdań formalnych i dalej posunięte inwestycje, tym większa liczba zatrudnionych.

Ważną rolę w rozwoju współpracy metropolitalnej i tworzeniu przestrzeni dialogu odgrywają również ciała doradcze o charakterze statutowym. Rada rozwoju, rada młodzieżowego komitetu doradczego lub/i inne formy zaangażowania podmiotów zewnętrznych, takich jak przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, mieszkańcy/obywatele itp. – wszystkie te podmioty przyczyniają się do ustanowienia rozległej sieci kontaktów na rzecz współpracy wielopoziomowej. Główną rolą powołanych grup roboczych jest wydawanie opinii eksperckich i doradzanie grupom decyzyjnym. W przypadku Stuttgartu te dodatkowe, niestatutowe ciała doradcze mają dwójaki charakter. Pierwsza grupa składa się z grup roboczych analizujących bieżące i priorytetowe zadania. Druga grupa to okrągły stół inicjatyw regionalnych gromadzący przedstawicieli najważniejszych podmiotów regionalnych. Ciała doradcze GZM stanowią interesujący przykład organów niestatutowych i konsultacyjnych. Jednak ze względu na wysoce sformalizowaną strukturę opartą na przepisach krajowych, relacje między ciałami doradczymi a zarządem są również bardzo formalne. Mając na uwadze inne rodzaje uczestnictwa społecznego/obywatelskiego we współpracy metropolitalnej, przedstawiciele badanych obszarów nie dają jasnych wskazówek w zakresie najbardziej preferowanych form. Czasami podkreślali udział organizacji pozarządowych lub konsultacje publiczne w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Potwierdza to wcześniej wspomnianą formułę współpracy – poczwórnej helisy. Chociaż koncepcja ta przewiduje udział samych obywateli, to jednak teoretycznie nie wskazywano do tej pory na konkretne formy tego udziału. Indywidualne relacje wskazują, że jest to spontaniczna i nieregularna forma współpracy, jak miało to miejsce w przypadku Brna. Po raz kolejny GZM stanowi godny uwagi przykład szerokiej współpracy, prowadzącej do rozwoju inspirujących modeli partycypacyjnych uznanych przez Komisję Europejską. (<https://metropoliagzm.pl/Mieszkancy/>). GZM aktywnie zachęca i ceni udział podmiotów zewnętrznych w swoich strukturach. To zaangażowanie obejmuje role doradcze, w ramach których podmioty zewnętrzne dostarczają dowodów i wiedzy fachowej, aby wspierać procesy decyzyjne (Bradecki in. 2023). W obszarze Berlin-Brandenburg partnerzy MECOG-CE podkreślili stałe konsultacje z interesariuszami. Obejmowały one szerokie konsultacje, spotkania z interesariuszami, komitety zadaniowe i konferencje tematyczne. Podobna sytuacja dotyczy Regionu Stuttgartu, ale niektórzy partnerzy MECOG-CE uwzględnili

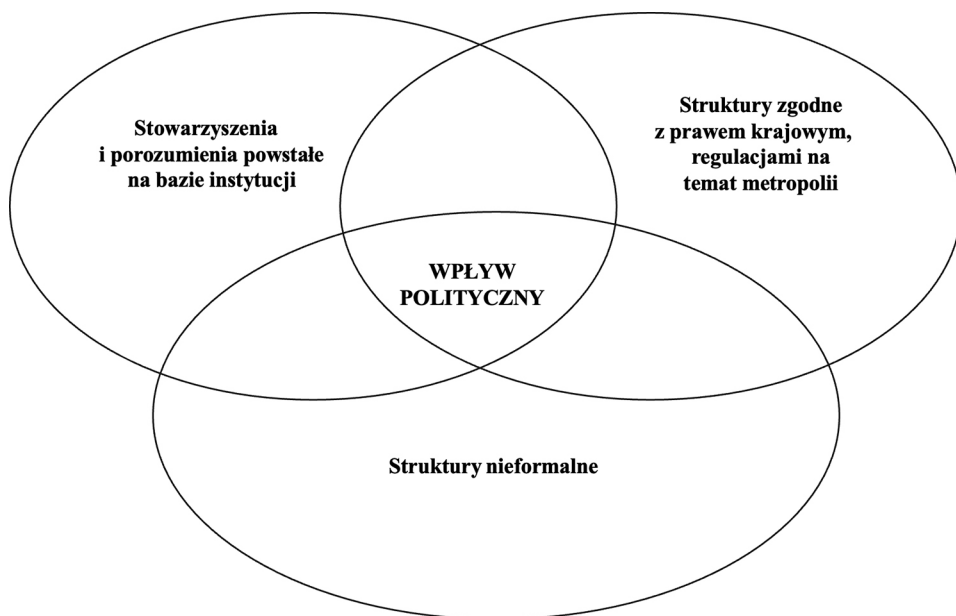
w swoich raportach również bardziej sformalizowane formy kontaktu z mieszkańcami, takie jak różne badania społeczne i bezpośrednie wybory do zgromadzenia regionalnego przez obywateli.

W konkluzji można stwierdzić, że wraz ze strukturami zarządzania i rodzajami aktorów, widoczny staje się pewien wzorzec. Dotyczy on wspomianej wyżej tożsamości instytucjonalnej. Proces jej tworzenia jest trudny z wielu powodów i wielopoziomowych relacji społecznych. Im bardziej sformalizowana jest struktura danej współpracy, tym bardziej zależy ona od ustaleń politycznych i dodatkowych podmiotów wewnętrznych. Jednocześnie formalizacja struktur zapewnia nowe możliwości angażowania mieszkańców lub organizacji pozarządowych w różne formy uczestnictwa.

Podsumowanie

Analiza form współpracy metropolitalnej, struktur i przestrzeni dialogu jako składników systemu zarządzania metropolitalnego przyniosła kilka ważnych wniosków:

1. Funkcjonowanie obszarów metropolitalnych zależy od czasu trwania współpracy, porozumień krajowych i regionalnych oraz statusu prawnego. Można wyróżnić trzy charakterystyczne formy przestrzeni współpracy i dialogu (ryc. 5).

Ryc. 5. Trzy formy przestrzeni współpracy i dialogu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu badawczego.

Pierwsza dotyczy funkcjonowania danej struktury w ramach krajowych regulacji dotyczących metropolii. Takie organizacje ściśle przestrzegają określonych przepisów, są wysoce sformalizowane i zależą od relacji politycznych. Druga forma dotyczy funkcjonowania stowarzyszeń i porozumień z wcześniej ustanowionymi instytucjami, również prawnie wiążących. Ta grupa przestrzeni jest nieco mniej sformalizowana, ale wymaga szerokiej sieci relacji. Trzecia grupa opiera się na nieformalnych strukturach, które w pewnych przypadkach mogą współwystępować z dwoma wcześniej przedstawionymi. Są to przestrzenie dialogu, których granice trudno jasno określić. W pierwszych dwóch przypadkach możliwe jest określenie liczby gmin i innych instytucji/podmiotów metropolitalnych zaangażowanych we współpracę oraz ich budżetów. Natomiast w trzecim przypadku współpraca może odbywać się na podstawie całkowicie spontanicznych, doraźnych inicjatyw. Często „twarde” przestrzenie współpracy z wyraźnym wpływem na decyzje polityczne współwystępują z miękkimi przestrzeniami współpracy bez takiego wpływu. Oddziaływanie polityczne na wszystkie trzy obszary wiąże się przede wszystkim z funkcjonowaniem w ramach szerszego systemu polityczno-prawnego, od którego wszystkie wymienione struktury są zależne.

2. Rozwój metropolitalnej przestrzeni współpracy i dialogu odbywa się zazwyczaj na dwa sposoby, na zasadzie ewolucyjnej, a następnie ulega sformalizowaniu, co często oznacza dla aktorów z obszaru metropolitalnego (OM) rewolucję w działaniu. Towarzyszy temu wsparcie ze strony prawa krajowego i otrzymywanie wsparcia finansowego. Sposoby te nie zawsze są następcze, jednak przyjęcie bardziej formalnego charakteru sprawia, że otwiera się więcej możliwości. Z drugiej strony formalna struktura powoduje uleganie normalnym procesom organizacyjnym – czasem są to procesy prowadzące do entropii relacji i rozpadu organizacji, ale często do rozwoju i pojawienia się nowych szans.
3. Głównymi aktorami powstawania metropolitalnych przestrzeni współpracy i dialogu są zarówno podmioty polityczne, jak i apolityczne/struktury stowarzyszone. Z pewnością daje to możliwość wzajemnej kontroli i weryfikacji osiągniętych efektów przez mieszkańców. W wielu przypadkach wiąże się to z funkcjonowaniem dodatkowych komitetów i organów wspierających działanie danej struktury. Te wewnętrzne podziały mogą mieć charakter formalny, ale istnieją również komitety doradcze bez formalnego statusu. Wartością dodaną funkcjonowania takich struktur współpracy jest demokratyzacja procesu zarządzania metropolią poprzez zwiększenie wpływu mieszkańców na podejmowanie decyzji. Zaobserwować można zależność – im bardziej aktywna jest organizacja czy stowarzyszenie działające na rzecz rozwiązania danego problemu, tym częściej współpracuje i integruje się z innymi podobnymi podmiotami. Podążanie za oczekiwaniami społecznymi sprzyja powstawaniu poczucia przywiązania do metropolii/obszaru metropolitalnego. Ponadto struktury polityczne metropolii zyskują legitymizację zgodnie z tym, co wspomniane było w literaturze (Neuve-Église 2024).

Biorąc pod uwagę wcześniejsze ustalenia literaturowe można wyodrębnić kilka wniosków. Przede wszystkim analizy środowisk metropolitalnych należałoby prowadzić w sposób respektujący jakościowe niuanse metod badań społecznych. Pozwalają one uwzględnić dynamikę różnorodności przyjmowanych form współpracy – od twardych zinstytucjonalizowanych do miękkich, nieformalnych, spontanicznych inicjatyw. Wcześniejsze badania skupiały się głównie na ustalonych strukturach i nie podkreślały wystarczająco zmienności i przełomowych momentów procesu integracji. Konieczna w związku z tym jest większa elastyczność w badaniu i uwzględnienie adaptacyjności procesu tworzenia metropolii. Ponadto badania MECOG-CE wykazały, że zaangażowanie społeczności lokalnej oraz spontaniczne inicjatywy mają istotny wpływ na budowanie przestrzeni dialogu, co stanowi nową perspektywę w porównaniu do wcześniejszych badań.

Konflikt interesów

Autorka deklaruje brak występowania konfliktu interesów. Oświadczam, że tekst artykułu jest w całości jej dziełem.

Literatura / References

- Allmendinger P., Haughton G., Knieling J., Othengrafen F. (red.) 2015. *Soft Spaces in Europe: Re-negotiating Governance, Boundaries and Borders*. Routledge, Oxon, UK.
- Bierwiaczonek K., Pyka R., Gawron G., Suchacka M. 2020. Innovation places: theoretical and methodological remarks for analysing metropolitan creativity and innovations. *Creativity Studies*, 13(2): 532–551. <https://doi.org/10.3846/cs.2020.11992>
- Bojar M., Machnik-Słomka J. 2014. Model potrójnej i poczwórnej helisy w budowaniu współpracy sieciowej dla rozwoju innowacyjnych projektów regionalnych. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*, 76/1923
- Bosker M., Park J., Roberts M. 2018. Definition Matters: Metropolitan Areas and Agglomeration. Policy Research Working Paper, 8641. Social, Urban, Rural and Resilience Global Practice, November 2018 (<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30847/WPS8641.pdf>).
- Bradecki T., Kafka K., Ludwig J., Mól B. (red.) 2023. *Modele struktury Metropolii GZM*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice (https://infogzm.metropoliagzm.pl/wp-content/uploads/2023/08/modele_struktury_metropolii_gzm.pdf).
- Carayannis E.G., Barth T.D., Campbell D.F. 2012. The Quintuple Helix innovation model: Global warming as a challenge and driver for innovation. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 1(1), 1–12. <https://doi.org/10.1186/2192-5372-1-2>
- Danielewicz J. 2024. Integrated management of development in Functional Urban Areas. The case of metropolitan areas in Slovenia. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 18(68): 51–67. <https://doi.org/10.14746/rrpr.2024.68.05>
- EUROSTAT Methodology (n.y.) Metropolitan regions Methodology (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/metropolitan-regions/methodology>).
- Etzkowitz H., Leydesdorff L. 2001. The triple helix – university – industry – government relations: A laboratory for knowledge-based economy development. *European Association for the Study of Science and Technology Review*, 14.
- Gąsior-Niemiec A. 2009. *Polskie regiony (1999–2009) – studium z perspektywy socjologii pragmatycznej*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Rzeszów–Warszawa.
- Geróhási É., Tosics I. 2018. *Addressing Metropolitan Challenges for the Barcelona Metropolitan Area. Lessons from five European metropolitan areas: Amsterdam, Copenhagen, Greater Manchester, Stuttgart and Zürich*

- (<http://mri.hu/wp-content/uploads/2018/07/metropolitan-areas-Barcelona-MRI-study-final-1806.pdf>).
- Kożuch B. 2017. Problematyka tożsamości metropolitalnej w zarządzaniu terytorialnym metropolią Kraków. *Zarządzanie Publiczne*, 1(37). <https://doi.org/10.4467/20843968ZP16.006.6502>
- Malicka-Skrzek S. 2024. Funkcjonowanie urban labów w polskich miastach – perspektywa wykorzystania koncepcji jako narzędzia z zakresu zarządzania przestrzenią. *Builder*, 325(8): 2–7. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.6637>
- Mikuła Ł. 2023. Creating planning visions for fragmented postsocialist city-regions. *Regional Studies*, 57(4): 670–684. <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2051469>
- Mikuła Ł., Pyka R., Czornik M., Thimonier-Rouzet E. 2024. Emerging Metropolitan Spaces in Poland and France: Co-creation of New Territorialities Through Institutional Dialogue and Soft Planning. *Urban Affairs Review*, 60(6). <https://doi.org/10.1177/10780874241228551>
- Neuve-Église Z. 2019. W stronę przestrzeni przeżywanej. Przyczynek do badania dyskursu o Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. *Media i Społeczeństwo*, 11(2): 73–88.
- Neuve-Église Z. 2024. Idea metropolii jako dobra wspólnego w dyskursie prasy lokalnej – perspektywy i postulaty. *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*. <https://doi.org/10.31743/znkul.17367>
- Neuve-Église Z. 2023. Od metropolii podzielonej do metropolii zjednoczonej – kształtowanie się tożsamości instytucji metropolitalnego zarządzania w kontekście relacji miast górnośląskiego obszaru metropolitalnego. *Człowiek i Społeczeństwo*, 55: 57–75. <https://doi.org/10.14746/cis.2023.55.4>
- Pyka R. 2014. Metropolizacja a lokalne governance. *Globalne wyzwania państwa narodowego na przykładzie V Republiki Francuskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Pyka R., Bierwiazzonek K., Neuve-Église Z., Suchacka Z. 2024. Report on metropolitan governance systems and existing tools/best practices at partner MAs for enhancing metropolitan cooperation (<https://www.interreg-central.eu/wp-content/uploads/2024/03/Report-on-metropolitan-governance-systems-and-existing-toolsbest-practices-at-partners-MAs-for-enhancing-metropolitan-cooperation-1.pdf>).
- Pyka R., Bierwiazzonek K., Neuve-Église Z., Suchacka Z. 2024. Załącznik nr 2 do matrycy. [W:] Report on metropolitan governance systems and existing tools/best practices at partner MAs for enhancing metropolitan cooperation (https://www.interreg-central.eu/wp-content/uploads/2024/03/Appendix-2_Template-Matrix_D.1.2.1.pdf).
- Romanowski R. 2017. Znaczenie modelu poczwórnej helisy w rozwoju lokalnym. *Marketing i Rynek*, 10: 545–557 (https://www.pwe.com.pl/files/1276809751/file/MARKETING_I_RYNEK_CD_10_2017.pdf).
- Rychard A. 2014. Oczekiwania i aspiracje społeczne a zmiany w polityce i gospodarce: czy zawsze rozdźwięk? Wstępne refleksje. [W:] J. Kleer, E. Mączyńska, J.J. Michałek, J. Niżnik (red.), *Kryzysy systemowe*. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, Komitet „Prognoz Polska 2000 Plus” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- Skica T., Rodzinka J., Ociepa-Kicińska E., Czyżycki R., Sauka A. 2024. Comparing municipal entrepreneurship support: Insights from Polish and Latvian municipalities. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 18(68): 173–193. <https://doi.org/10.14746/rpr.2024.68.12>
- Suchacka M. 2014. Transformacja regionu przemysłowego w kierunku regionu wiedzy. *Studium socjologiczne województwa śląskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Stryjakiewicz T. 2007. Orientacja instytucjonalna w geografii ekonomicznej i jej znaczenie w analizie procesów transformacji struktur przestrzennych. [W:] J. Lach, M. Borowiec, T. Rachwał (red.), *Procesy transformacji społeczno-ekonomicznych i przyrodniczych struktur przestrzennych*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
- Tomàs M. 2020. Metropolitan Revolution or Metropolitan Evolution? The (Dis)continuities in Metropolitan Institutional Reforms. [W:] K. Zimmermann, D. Galland, J. Harrison (red.), *Metropolitan Regions, Planning and Governance*. Springer, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-25632-62>
- Vallbé J.J., Magre J., Tomàs M. 2018. Being metropolitan: The effects of individual and contextual factors on shaping metropolitan identity. *Journal of Urban Affairs*, 40 (1): 13–30. <https://doi.org/10.1111/juaf.12243>
- Verband Region Stuttgart VRS (<https://www.region-stuttgart.org/>).

Zakrzewska-Półtorak A. 2024. Atrakcyjność do zamieszkania miast na prawach powiatu w Polsce przed pandemią COVID-19 i po – perspektywa lokalnych rynków pracy i rynków nieruchomości mieszkaniowych. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 17(70): 63–79. <https://doi.org/10.14746/rpr.2024.70s.06>

The distinctive paths of metropolitan cooperation emergence and their main actors in selected metropolitan areas of Central Europe

Abstract: The theoretical basis for discussing the conditions of metropolitan cooperation draws on references to models such as the triple, quadruple, or quintuple helix, which illustrate the complexity of relations among administration, the private sector, science, and society. The aim of the article is to analyze the paths through which metropolitan cooperation emerges and to characterize its main actors. The analyses cover 7 metropolitan areas and describe 14 different forms of metropolitan dialogue and cooperation. The results were obtained as part of the broader MECOG-CE project, “Strengthening Metropolitan Cooperation and Governance in Central Europe”, financed by Interreg-CE (2023–2026). The methodological section discusses the project’s research assumptions and the tool used in the form of a matrix to identify best practices that strengthen metropolitan cooperation. This approach enabled the identification of various pathways for creating metropolitan structures. Three main categories were used, focusing on (1) the forms of cooperation, (2) the process of its development, and (3) the main actors. The results indicate that there are three primary forms of cooperation and dialogue: (1) formal structures within national legal regulations, (2) associations and institutional agreements, and (3) informal structures – spontaneous initiatives without clear boundaries or formalization. Meanwhile, the process of developing cooperation may follow different, more or less evolutionary paths, and various regulations can support cooperation and provide financing. The findings highlight the diversity of actors involved in metropolitan cooperation, including residents, which contributes to the emergence of new initiatives and increases the sense of attachment to the area.

Key words: metropolises, local community, institutionalization, identity, metropolitan cooperation